

Sverigeräkningen 2000

av *Margareta Skog*

Hösten 1999 gjordes en undersökning av hur många som under ett veckoslut deltar i gudstjänst- och mötesverksamhet i landets kyrkor, kapell, andaktsrum, rikets salar, synagogor, moskéer och tempel – kort sagt i alla lokaler med religiös verksamhet. Denna undersökning som fick arbetsnamnet »Sverigeräkningen 2000« omfattade alla religioner och konfessioner. Räkningen ägde rum under tre dagar, fredag–lördag–söndag, den 24–26 september. Totalt noterades 550 500 besök i 11 600 gudstjänster och samlingar. Syftet var att med hjälp av en sådan kartläggning beskriva det organiserade religiösa livet i hela dess bredd en vanlig helg i Sverige vid tusenårsskiftet, vid en historisk brytpunkt då den mångsekelgamla relationen mellan Svenska kyrkan och staten ändrades, men också i en tid då Sverige förvandlats till ett mångkulturellt och mångreligiöst land. Projektet genomfördes av Svenska kyrkans avdelning för forskning och kultur i Uppsala i samarbete med en religionssociologisk forskargrupp.

Sverigeräkningen är unik i sitt slag. Dels är den rikstäckande, dels vände den sig till alla kyrkor, samfund och församlingar i landet. Studier i kyrksamhet som täcker hela spektrumet av trossamfund och trosriktningar har genomförts tidigare, men de har i de flesta fall varit regionalt begränsade (för definition av termen »kyrksamhet« se Förkortningar och definitioner, s 331ff). Det gäller t ex de årliga kartläggningarna av gudstjänstlivet i Storstockholm under ett veckoslut i november (se t ex Skog 1998) och motsvarande studier i Jön-

köping (se t ex Åberg 1998). Det finns några exempel på kartläggningar som gäller hela riket, men de har då varit begränsade till att gälla enbart ett samfund, t ex Katolska kyrkan som var föremål för ett studium 1985 (Ejerfeldt & Skog 1985). För Svenska kyrkans del görs sedan 1970 årliga sammanställningar på församlingsnivå bland annat över kyrksamheten (Svenska kyrkans församlingsstatistik, Svenska kyrkans avdelning för forskning och kultur, Uppsala). En redovisning av gudstjänst- andaktsdeltagandet under 1959 finns i en av volymerna till 1958 års kyrka-statutredning (sou 1963:39) och den omfattar alla större trossamfund i landet. För Svenska kyrkans del är uppgifterna nedbrutna till stiftsnivå medan det för övriga trossamfund enbart anges rikssiffror.

Även i ett internationellt perspektiv är Sverigeräkningen unik. I England har en serie kartläggningar av kyrksamheten genomförts vid tre tillfällen – 1979, 1989 och 1998 – och som därmed tillåter vissa jämförelser över tid. Till skillnad från Sverigeräkningen har de dock varit begränsade till de kristna samfunden, den anglikanska och den romersk katolska kyrkan, de ortodoxa och de protestantiska kyrkorna samt frikyrkorna. Däremot har samfund som Jehovas vittnen och Sista dagars heliga (mormonerna) inte ingått, ej heller de icke-kristna världsreligionerna (judendom, islam, hinduism osv), än mindre de nya religiösa rörelserna. Den senast genomförda studien omfattade (ändå) närmare 40 000 församlingar. Resultaten från dessa tre studier visar på en kraftig nedgång i den engelska kyrksamheten: År 1979 deltog 12 procent av befolkningen i söndagsgudstjänster och motsvarande, 1989 var det 10 procent för att 1998 ha sjunkit till 7,5 procent. (Brierley 1991 och 2000)

Sverigeräkningen vände sig till ca 6500 församlingar, föreningar, kårer, grupper, utposter, klostergemenskaper och kommuniteter i ett trettiotal samfund och samfundsgrupperingar. Insamlandet av uppgifterna skedde genom ett enkätförfarande. Detta förfarande grundade sig på ett underlag som skickades ut till de 6500 församlingarna med anmodan att rapportera gudstjänst- och andaktsdeltagandet. Det rådde självklart inget tvång att delta, deltagandet skedde på frivillig basis. Från början var det meningen att studien skulle gälla enbart lördag och söndag, men med tanke på muslimerna utvidgades den till att inbegripa även fredagen. Den ideala lösningen hade förstås varit

att den täckt veckans alla sju dagar, inte minst med tanke på att vecko-utbudet av gudstjänster och samlingar varierar mellan samfunden.

Att valet av räkningstillfälle föll på den 24–26 september hade att göra med själva avsikten med studien, nämligen att fånga aktiviteten i den organiserade religiösa verksamheten ett veckoslut i närheten av tusenårsskiftet och under en helg som kunde betraktas som en vanlig ordinär helg för alla trosriktningar. Att välja en helg mot slutet av året var därmed olämpligt med tanke på att den absoluta merparten av församlingarna är kristna och att de då firar eller bereder sig för att fira advent. Sista helgen i september bedömdes därmed som en lämplig tidpunkt. Slutet av september är en övergångsperiod då sommarlov och semesterresor är slut för säsongen, medan höstens och vinterns aktiviteter ännu inte har kommit i full gång. Det som något talade emot detta veckoslut var att det sammanföll med judarnas firande av lövhyddohögtiden, men från ledande judiskt håll upp-gavs att detta inte skulle påverka besökstalen i synagogorna i någon nämnvärd grad. En annan sak att beakta vid valet av helg var det religiösa utbudet i radio och tv. Skulle det sändas något program som kunde påverka besöksfrekvensen ute i kyrkorna? När forskargruppen i planeringsskedet tog del av programtablåerna för public servicekanalerna i radio och tv gjordes bedömningen att det inte förelåg någon sådan risk. I efterhand har vi kunnat konstatera att detta möjligen var ett misstag vad gäller gudstjänsten i tv klockan 10 på söndag förmiddag. Då sändes en ekumenisk gudstjänst från kapellet på stiftsgården Stjärnholm (Svenska kyrkan) med den katolske biskopen Anders Arborelius och strängnäs-biskopen Jonas Jonsson. Vid tiden för Sverigeräkningen var Anders Arborelius förhållandevis nytillträdd som biskop och det kan inte uteslutas att en del katoliker tog tillfället i akt att genom tv bekanta sig med sin nye biskop, med lägre besökssiffror för katolikerna som följd.

Ett annan frågeställning som forskargruppen hade att hantera var informationsfrågan, dvs om vi skulle gå ut med förhandsinformation eller inte. Det blev den öppna linjen som valdes, nämligen att det skulle råda stor öppenhet angående den stundande räkningen och att både samfundsledare och massmedia skulle informeras. Här kan det vara på sin plats att påminna om att det var en forskningsavdelning inom Svenska kyrkan som stod för genomförandet av Sveri-

geräkningen och att det därför inte alls var givet att t ex de inhemska frikyrkorna eller invandrarsamfunden skulle finna det angeläget att delta. Att i någon mån förankra den kommande studien ute i samfunden och församlingarna var således en medveten strategi från forskargruppens sida i syfte att säkra en högre svarsfrekvens. Huruvida denna medvetna strategi kan ha påverkat utbudet av gudstjänster och andakter samt besöksfrekvensen är en öppen fråga. Men i valet mellan att riskera att få en (alltför) låg svarsfrekvens i denna brett upplagda undersökning eller löpa risken att få missvisande resultat på grund av eventuella storsatsningar undveks i alla fall det förstnämnda. Tidigare studier visar att förhandsaviseringar inte påverkar resultaten i form av förhöjda siffror i någon påtaglig grad. Ovan nämndes de årligen återkommande studierna i Stockholmsområdet i november – en typ av studier som har genomförts sedan 1962. De är därmed en tämligen välkänd företeelse bland samfunden i området. Trots den vetskap som torde finnas ute i församlingarna om dessa återkommande undersökningar och trots möjligheten att därmed – i varje fall teoretiskt – kunna ombesörja att utbudet den aktuella helgen är både brett och attraktivt, förefaller detta inte i praktiken ha avsatt några spår i resultaten.

Religiöst liv beskrivet av gudstjänst- och andaktsdeltagandet

Är då uppgifter om just gudstjänst- och andaktsdeltagande ett tillfredsställande mätinstrument om man vill skaffa sig en totalbild av den religiösa verksamheten och dess omfattning i Sverige? Det är ju fråga om olika trossamfund och trosriktningar där ett besök i helgedomen eller möteslokalen har varierande betydelse och innebörd. För den praktiserande katoliken är det grundläggande att gå till mässan på söndag för att sålunda fullgöra sin söndagsplikt. En hindu däremot har inte alls samma skyldighet att söka sig till ett tempel för att förrätta sin rit och tillbe gudomen. En praktiserande hindu har ofta en liten altarahörna i hemmet. Går vi till de moderna religionsbildningarna, t ex till Scientologikyran, har deras söndagsbeaktelse inte alls samma ställning som ett kvällsmöte inom ett frikyrkosamfund. Andra exempel på olikheter är den del av Pingströrelsens verksamhet som inte kan rubriceras som gudstjänstverksamhet – det kan gälla seminarier och stora konferenser men där bön

och lovsång förekommer – medan för Svenska kyrkans del något liknande sällan är aktuellt och framför allt inte under ett veckoslut. Däremot har musikgudstjänsterna en framskjuten position i Svenska kyrkans församlingar, något som är helt främmande för de ortodoxa kyrkorna eller Jehovas vittnen.

Varför inte i stället använda medlemsdata? Nej, det är varken görligt eller meningsfullt. Dels varierar medlemskriterierna mellan olika samfund, och inte minst på grund av Svenska kyrkans ställning som folkkyrka skulle det resultera i en sned bild av Kyrko- och Samfundssverige, dels finns för flera stora samfund inga medlemsuppgifter att tillgå på församlingsnivå utan enbart på riksnivå. En förutsättning för att kunna ge en kyrkogeografisk bild är att uppgifterna kan kopplas till vissa administrativa enheter såsom kommun och län. Därför faller ett sådant försök till lösning. Till bilden hör också problematiken med medlemskap i mer än ett samfund. Inte minst gäller det de inhemska frikyrkosamfunden dels genom förekomsten av de gemensamma frikyrkoförsamlingarna (församlingar som är anslutna till två eller flera frikyrkosamfund), dels det faktum att ett stort antal frikyrkomedlemmar också är medlemmar i Svenska kyrkan. I början av 1990-talet gällde det sju av tio medlemmar (Palm 1997).

Kyrksamhetsdata kan mycket väl fungera som en adekvat mätare på olika trossamfunds styrka och utbredning även om det kan finnas en del invändningar. Det är ju ändå så att de flesta rörelser och samfund som är verksamma i landet är kristna, eller att de genom att ha bibeln som utgångspunkt ligger nära den kristna färan. Därigenom har den absoluta merparten en förhållandevis likartad kyrklig sed och möteskultur vilket tillåter jämförelser av data åtminstone i fråga om samma typ av gudstjänst eller andakt. När de gäller de ickekristna religionerna – vilka till sin omfattning är avsevärt mycket mindre – finns även vissa likheter mellan dessa och de kristna traditionerna. Muslimerna har också sin »huvudgudstjänst«, nämligen fredagsbönen. Dock, i ett försök att komma tillrätta med de faktiska skillnader som föreligger har en strikt och genomgående kategorisering av de olika gudstjänst- och mötestyperna tillämpats så långt detta har låtit sig göra. Det är min förhoppning att en sådan lösning – förutom att den har gjort det insamlade materialet hanterbart – gör rättvisa åt alla uppgifter som så många olika uppgiftslämnare har ställt till förfogande.

Ytterligare ett förhållande bör påpekas. Det som efterfrågas i Sverigeräkningen är *deltagandet* i gudstjänster och andakter. Det innebär att det som står i fokus, det vi redovisar och diskuterar, är uppgifter om *besök* och inte besökare, d v s inte enskilda individer, även om det oftast torde vara så att antal besök och antal besökare sammanfaller; till kyrkan går man bara en gång under helgen, om man överhuvudtaget går dit. Samtidigt är det så att en person under ett veckoslut faktiskt kan delta i mer än en gudstjänst eller samling. I praktiken kan det förekomma inom alla samfund, men i hög grad gäller det t ex muslimerna och det är inte helt ovanligt bland pingstvännerna, och självklart är detta gängse inom de katolska klostergemenskaperna med sina tidegärder. För Svenska kyrkans del gäller det de begravningsdeltagare som anammar den gamla seden att delta i påföljande söndagsgudstjänst.

Huvudresultaten i sammandrag

Från de 6 500 församlingarna och grupperna som ingick i undersökningen har vi för den aktuella hösthelgen fått uppgifter om sammanlagt 550 000 besök och 11 600 gudstjänster och andakter. I tabell 1 redovisas data för de enskilda dagarna, fredag, lördag och söndag. I tabell 2 är det totalsiffrorna för hela veckoslutet som står i fokus med utgångspunkt i det trettiootal samfund och samfundsgrupperingar som ingår i studien, men som här har komprimerats till sex samfundskategorier. Den första kategorin utgörs av Svenska kyrkan, EFS och Bibeltrogna vänner, där i varje fall EFS är en uttalat inomkyrklig rörelse. I kategori två ingår de inhemska frikyrkorna (Frikyrkosamrådets medlemskyrkor) och ett antal samfundsberoende församlingar där de flesta är trosförsamlingar. Den tredje kategorin utgörs

Dag	Utbud		Besök		Besök per gtj/and
	antal	%	antal	%	
Fredag 24/9	2 402	21	77 009	14	32
Lördag 25/9	3 033	26	137 841	25	45
Söndag 26/9	6 194	53	336 687	61	54
Summa	11 629	100	551 537	100	47

Tabell 1. Utbud (gudstjänster och andakter) och besök vid Sverigeräkningen 24–26 september 1999.

Samfundsgrupp	Utbud av gudstjänster & andakter (antal)	Besök (antal)	Besök andel av samtliga (%)	Utbredning ¹⁾	Besök relativt utbr. ²⁾ (%)
Svenska kyrkan inkl. EFS och BV	5 440	245 325	44,5	7 400 000	3,3
De inhemska frikyrkorna inkl. bl a Trosrörelsen	3 825	199 188	36,1	475 000	42,0
Kristna trossamfund med många invandrare: romersk-katolska kyrkan, ortodoxa och österländska kyrkor, protestantiska invandrar- och utlandskyrkor	1 010	48 968	8,9	290 000	16,7
Andra trossamfund med bibeln som utgångspunkt; bl a Sista dagars heliga, Jehovas vittnen	515	30 497	5,5	50 000	61,0
Ickekristna världsreligioner; bl a judendom, islam, hinduism, buddhism	727	26 005	4,7	125 000	20,8
Nya rörelser; bl a moderna religionsbildningar, nyhinduiska och new age-inspirerade rörelser	112	1 554	0,3	(10 000)	(15,9)
Summa	11 629	551 537	100	(8 350 000)	6,2 ³⁾

Tabell 2. Utbud och besök samt utbredning och besökskvot efter samfundskategorier vid Sverigeräkningen 24–26 september 1999.

Kommentarer:

- 1) Kyrkotillhörighet/medlemmar/betjänade/praktiserande.
- 2) Besök i relation till utbredning.
- 3) Besök i relation till folkmängden.

av kristna samfund med många invandrare, d v s av den katolska kyrkan samt de ortodoxa och protestantiska invandrarkyrkorna. I den fjärde kategorin, som benämns »Andra samfund med bibeln som utgångspunkt«, är Jehovas vittnen och mormonerna, Sista dagars heliga, de största. De ickekristna världsreligionerna med islam som den mest framträdande utgör den femte kategorin. Slutligen kommer kategorin Nya rörelser dit bl a moderna religionsbildningar, nyhinduiska och new age-inspirerade rörelser har förts.

De enskilda dagarna: Under fredagen, den första av Sverigeräkningens tre dagar, hölls 2 400 gudstjänster eller andakter vilket motsvarar en femtedel av samtliga möten. På lördag var utbudet något större. Då ägde 3 000 eller var fjärde sammankomst rum. Söndagen bjöd på lite mer än hälften av alla gudstjänster och samlingar, vilket visar att utbudet inte är så starkt koncentrerat till söndagen, som man möjli-

gen kunde ha väntat. När det gäller antalet rapporterade besök för de enskilda dagarna, finns uppgifter om 77 000 besök på fredag. Här är det givetvis muslimernas fredagsbön men också de många begravningsgudstjänsterna i Svenska kyrkan, som bidrar till siffrorna. Lördag däremot är dop- och vigselfdagen framför andra i Svenska kyrkan medan det för Pingströrelsen är en dag med storsamlingar i form av konferenser och musikkaféer men då även mer traditionella pingstmöten hålls. Inalles har vi för lördagen gjort noteringar om 138 000 besök, eller en fjärdedel av samtliga. Sex av tio besök eller närmare 340 000 gjordes på söndagen vilket innebär att söndagen inte överraskande är den mest besökta dagen. Söndagens möten var också som väntat mest välbesökta med i genomsnitt 54 besök per sammankomst, att jämföra med lördagens 45 och fredagens 32 besök.

Efter denna genomgång av hur de olika dagarna disponerades skall nu besöksfrekvens och besökskvot behandlas med utgångspunkt i samfundskategorierna i tabell 2.

Besöksfrekvens efter samfundskategorier: Svenska kyrkan svarar som väntat för det största deltagandet. Av besöken hänför sig 45 procent eller 245 000 till någon gudstjänst eller andakt anordnad av Svenska kyrkan inklusive EFS och Bibeltrogna vänner. De inhemska frikyrkorna – dvs medlemskyrkorna i Sveriges frikyrkosamråd – följer närmast efter. Tillsammans med de samfundsberoende församlingarna stod de för 200 000 besök vilket motsvarar 36 procent. Betydligt lägre blev det sammanlagda besökstalet för de kristna samfunden och församlingarna med många invandrare. Närmare 10 procent av besöken gällde denna samfundskategori och här svarar Romersk-katolska kyrkan och Syrisk-ortodoxa kyrkan för merparten av de närmare 50 000 noterade besöken. Andra samfund med utgångspunkt i bibeln hade drygt 30 000 besök vilket är dryga 5 procent av samtliga. Några tusen färre eller 26 000 är det sammanlagda talet för rapporterade besök i gudstjänster och andakter anordnade av de ickekristna trossamfunden eller världsreligionerna verksamma i landet. Slutligen, 1500, blir siffran när uppgifterna för de moderna religionsbildningarna och andra nya religiösa rörelser läggs samman, vilket är betydligt mindre än den allmänna debatten i media ger intryck av när det gäller nyandligheten.

Besökskvoter: En annorlunda bild, än den som framträdde ovan med uppgifter om besöksfrekvens, får vi om besökstalen relateras till besökspotentialen, d v s till uppgifter om samfundens utbredning, och därmed skapar en besökskvot. För att få någorlunda jämförbara mått på utbredning och därmed besökspotential har lite olika uppgifter använts. Antal kyrkotillhöriga, 7,4 miljoner, blir den uppgift som får ange utbredningen för kategorin Svenska kyrkan. För samfundskategorin »Inhemsk frikyrkor« väljer vi uppgiften om »betjänade« av FSR-samfunden (se avsnittet Förkortningar och definitioner, s 331ff) inklusive en beräknad uppgift för de samfundsberoende församlingarna. Totalt blir det 475 000. Uppgiften om en utbredning på 290 000 för kategorin »Kristna samfund med många invandrare« gäller medlemstal, men är också en uppgift som sammanfaller med antalet betjänade av dessa samfund. I fråga om »Andra samfund med bibeln som utgångspunkt« får vi efter vissa beräkningar av antalet anhängare en uppgift om 50 000. Uppgifterna för »Ickekristna världsreligioner« om antal praktiserande eller betjänade ger en utbredning på 125 000. Angående kategorin »Nya rörelser« kan man möjligen tala om 10 000 praktiserande. Det ska tilläggas att flertalet av dessa uppgifter är tämligen ungefärliga.

Den högsta besökskvoten, ca 60 procent, får samfundskategorien »Andra samfund med bibeln som utgångspunkt«. På andra plats placerar sig »Inhemsk frikyrkor« med dryga 40 procent. Därefter följer tre samfundskategorier som ligger rätt nära varandra: »Ickekristna världsreligioner« med en besökskvot på 20 procent följt av »Kristna samfund med många invandrare« på ca 18 och »Nya rörelser« på ca 15 procent. Den absolut lägsta besökskvoten – eller kyrksamheten – får samfundskategorin Svenska kyrkan som, när antalet besök relateras till antal kyrkotillhöriga, uppvisar en kyrksamhet på dryga 3 procent. Slutligen, om vi sätter det totala antalet noterade besök, 550 000, i förhållande till folkmängden ger det en besökskvot för hela riket på 6 procent. Här kan det vara på sin plats att erinra om de engelska studierna som nämndes tidigare. År 1998 var det 7,5 procent av den engelska befolkningen som gick i kyrkan på söndag. Motsvarande siffra för Sverigeräkningen är 2,3 procent om vi, för att kunna göra denna jämförelse, utgår från besök i huvudgudstjänsterna eller motsvarande, samt bortser från de samfund inte ingår i den

engelska studien men väl i den svenska. (Se också Petterssons artikel där det internationella perspektivet belyses, s 241ff.)

Tillvägagångssätt, svarsfrekvens och tillförlitlighet

Hur gick vi då till väga för att få in de uppgifter som behövdes för att nå vårt syfte, nämligen att ge en helhetsbild av den organiserade religiösa aktiviteten i Sverige vid tusenårsskiftet? Inledningsvis nämndes att vi använde oss av ett enkätförfarande med ett utskick till de 6 500 församlingarna, utposterna, grupperna och komuniteterna som undersökningen omfattade. För detta redovisas mer detaljerat i avsnittet Fakta om Sverigeräkningen, s 287ff.

Svarsfrekvensen blev påfallande hög och även i den bemärkelsen är Sverigeräkningen unik. Av de inalles 6 500 adressaterna som fanns på utskickningslistorna kom svar från 90 procent. Den uppgiften kan jämföras med svarsfrekvensen i den inledningsvis nämnda engelska studien där motsvarande uppgift är 33 procent (Brierley 2000). Av de 90 procent som svarade var det i sin tur 20 procent som uppgav att de inte hade någon verksamhet det aktuella veckoslutet. Det kan gälla någon medlemsmässigt liten frikyrkoförsamling eller en utpost inom Romersk-katolska kyrkan där mässa inte firas varje vecka, men även församlingar inom Svenska kyrkan där gudstjänsten var sammanlyst till en grannförsamling.

Men hur ska de uteblivna svaren tolkas? De kan nog tolkas på olika sätt: 1) Det förekom ingen mötesverksamhet just 24–26 september och därmed har man känt sig mindre motiverad att skicka in formuläret till oss, något som kan tänkas gälla för många mindre församlingar. Den typen av uteblivna uppgifter inverkar dock inte på huvudresultaten. 2) Det har anordnats gudstjänster och möten, men av olika skäl har svarsformuläret med uppgifter om dessa inte skickats in. En orsak kan vara att det rört sig om en liten sammankomst, kanske i en liten församling, och att man därmed bedömt det som mindre viktigt att redovisa det. Detta är ju i och för sig beklagligt, men ändå mer eller mindre försumbart. När detta gäller större församlingar och därmed oftast större möten och gudstjänster, får luckorna vidare konsekvenser eftersom de uteblivna uppgifterna påverkar både det sammanlagda resultatet för samfundet i fråga och kyrksamheten i de kommuner där de icke rapporterade försam-

lingarna ligger. I det fall där svarsfrekvensen är förhållandevis låg – det gäller de muslimska församlingarna som hade en svarsfrekvens på 46 procent – påverkar det inte bara kommunsiffrorna och samsfundsresultaten, utan även huvudresultaten totalt sett.

En fråga som givetvis måste ställas är den om hur tillförlitliga de besökstal är, som har kommit oss till del. Studien bygger på att det är församlingarna, kårerna, föreningarna och grupperna som själva lämnar de efterfrågade uppgifterna. Här kan man bara hoppas på ett ömsesidigt förtroende! Visst finns det en och annan besöksiffra som kan ifrågasättas, men på det hela taget torde de lämnade uppgifterna överensstämma med de faktiska förhållandena. I vilket fall som helst har vi utan att kommentera enskilda fall, som man möjligen skulle vilja sätta ett frågetecken för, accepterat de uppgifter som har kommit in. I någon mån besläktad med denna frågeställning är huruvida alla slags samlingar och möten som vi fått uppgift om skulle tas med utan urskiljning. När det gäller sådan verksamhet som »bikt«, »själavårdssamtal« eller »dopsamtal« har de fått utgå. Det vi önskade studera var ju den organiserade gudstjänst- och mötesverksamheten och inte sådan verksamhet som primärt riktar sig till enskilda individer. Men här finns gränsfall: Uppgifter om vissa storsamlingar har accepterats, såsom det »Scouttramp« som anordnades av SMF-församlingen i Karlstad med 1200 deltagare men som inleddes med en andakt. Vi har också låtit uppgifter ingå om torg- och friluftsmöten främst i Frälsningsarméns regi. Ja, till och med den »sång och evangelisation« som Svenska frälsningsarmén stod för i ett av Göteborgs större varuhus med hela 800 deltagare har godtagits – kanske också det, på sitt sätt, ett gränsfall.

Observanda

Det råder en viss obalans mellan de uppgifter som efterfrågades för Svenska kyrkan och för de övriga trossamfunden och församlingarna. Anledningen till detta är att olika svarsformulär användes (se avsnittet Fakta om Sverigeräkningen, s 287ff). Det formulär som skickades ut till Svenska kyrkans församlingar var mer restriktivt och medgav inte att uppgifter lämnades för den typ av sammankomster som har förts samman under »Övriga samlingar« – i den mån de förekom inom Svenska kyrkan – till skillnad från de andra

samfunden och församlingarna. Denna typ av verksamhet är t ex för den inhemska frikyrkligheten mycket omfattande och till den hänför sig 25 procent av alla besök för dessa samfund. Det är svårt att komma tillrätta med detta dilemma, så vi får helt enkelt acceptera sakernas tillstånd.

Ovan sades att vid Sverigeräkningen inkom rapporter om 550 000 besök i 11 600 gudstjänster och samlingar. Dessa siffror bygger på uppgifterna lämnade i svarsformulären utan tillägg eller försök till skattningar för uteblivna svar eller medvetna luckor och brister. Ett sådant förfarande kan givetvis ifrågasättas om det är en totalbild vi är ute efter att fånga, men mot bakgrunden av att svarsfrekvensen var god, för de flesta samfund mycket god, har forskargruppen stannat för denna redovisningsprincip. Det är således dessa uppgifter som på olika sätt är föremål för vår redovisning, diskussion och analys.

Några ord ska också sägas om en typ av gudstjänster där de uppgifter vi har fått in har vissa brister, dock i mindre utsträckning för Svenska kyrkan än för andra samfund. Det gäller begravningsarna och begravningsgudstjänsterna eftersom denna typ av förrättning ofta inte äger rum i församlingskyrkan eller motsvarande, utan är förlagd till ett gravkapell i anslutning till begravningsplatsen – en omständighet som ofta gäller i städerna och på de större orterna – och därför inte alltid kom att beaktas vid Sverigeräkningen. Bristen blir uppenbar när man ser till antalet avlidna inom ett samfund och utifrån den uppgiften beräknar hur många begravingar som rimligen bör ha ägt rum under veckoslutet. Totalt sett torde de ha varit fler än vad som uppgivits. I teorin gäller ju detta också andra förrättningar såsom dop och inte minst vigslar om dessa förlagts till en lokal eller ett kyrkorum utanför det egna samfundets lokaler.

En av åtta tog del av det religiösa utbudet

Hur många besökare, enskilda gudstjänst- och andaktsdeltagare, kan det ha varit som gjorde dessa besök under veckoslutet? Som en del av Sverigeräkningen genomfördes en telefonintervjustudie av 1 500 personer där frågor ställdes bland annat om just detta. Det visade sig att antalet gudstjänst- och andaktsdeltagare, kunde beräknas till knappt 500 000. Om man jämför den uppgiften med de 550 000 besöken är skillnaden inte så stor mellan antal besök och antal besökare.

Vid intervjuerna ställdes även andra frågor som kunde bidra till att belysa den religiösa »konsumtionen« under veckoslutet. Möjligheterna att ta del av en gudstjänst eller andakt begränsar sig ju inte till ett besök i en kyrka eller annan möteslokal. Även tv och radio bjuder på sådana möjligheter. I syfte att fånga upp även denna del av religiös praxis och därigenom bli så heltäckande som möjligt ställdes i denna telefonintervjustudie också frågor om lyssnande och tittande på gudstjänster och andakter i radio och tv. Här framkom att cirka 600 000 individer tog del av gudstjänst- och andaktsutbudet i radio och tv. Det innebär att om man summerar antalet gudstjänst- och andaktsbesökare med antalet lyssnare respektive tittare, visar det sig att ungefär en miljon eller 12 procent av befolkningen tog del av det religiösa utbudet under veckoslutet 24–26 september 1999. De personer som gick i kyrkan eller till någon annan möteslokal och som även tog del av någon form av mediareligion har endast räknats en gång.

Men vi nöjde oss inte med detta. I intervjustudien frågades dessutom huruvida intervjupersonen under veckoslutet hade deltagit i något evenemang som inte hade haft religiös karaktär, gått på bio eller något idrottsevenemang, spelat bingo o s v. Detta i syfte att få möjlighet att ställa uppgifter om religiös aktivitet mot andra typer av aktiviteter. Det visade sig att av alla aktiviteter under det aktuella veckoslutet kommer gudstjänst- och andaktsbesök på tredje plats, en uppgift som talar för att religion och religiöst utövande spelar en roll även i den postmoderna tid vi lever i.

I det följande översiktskapitlet är det uppgifterna från de 6 500 församlingarna och grupperna som står i fokus. Där redovisas det insamlade materialet samfund för samfund. De kapitel som därefter följer har en annan karaktär. De är tematiska och mer analyserande. I dessa sätts de data som insamlats, såväl via enkätstudien som telefonintervjustudien, in i ett vidare perspektiv, ibland jämförande, ibland teoretiskt. Dessa artikelbidrag är självständiga arbeten, men givetvis är avsikten att de tillsammans med översiktskapitlet och tabellbilagan skall ge en så fullödlig bild som möjligt av det religiösa livet i Sverige under ett veckoslut kring millennieskiftet. Den litteratur som de olika författarna refererar till har samlats till en avslutande gemensam litteraturförteckning (s 275 ff). De uppgifter om

gudstjänst- och andaktslivet som återfinns i detta inledningskapitel, i det följande översiktskapitlet samt i tabellerna i tabellbilagan utgör ett slags definitivt resultat efter det att insamlade data korrigerats och vissa tillägg gjorts av sent inkomna uppgifter. Övriga uppgifter och data som förekommer i boken – och uppgifter som bygger på dessa – avser insamlingsläget i mars år 2000.

Ytterligare en precisering skall göras. Kategoriseringen av de olika trossamfundet och religionerna, som tillämpats i de sju första kapitlen (t o m Den religiösa geografin) skiljer sig delvis från varandra. I de två första kapitlen sammanfaller de i stort, men skiljer sig genom att de sex samskilda- och religionskategorierna, som anges i tabell 2 ovan, där har delats upp ytterligare. I kapitlet Svenska kyrkan 1999 och 1927 är det enbart Svenska kyrkan som behandlas. Kapitlet Frikyrkorna diskuterar förutom de inhemska frikyrkorna också EFS och Bibeltrogna vänner, samt i någon mån trosrörelsen. Ett kapitel behandlar invandrade grupper trossamfund och församlingar varmed författaren med forskarens frihet inbegriper kategorierna »Kristna trossamfund med många invandrare« och »Ickekristna världsreligioner«, bl a judendom, islam, hinduism och buddhism. I Nyreligiositet vid millennieskiftet diskuteras nyandlighet i form av moderna religionsbildningar, new age-inspirerade rörelser, nyhinduism och nyhedendom, men också grupper inom hinduism (Hare Krishna-rörelsen) och buddhism vars medlemmar är västerländska konvertiter.